

Veertien miljoen verhalen

Elke moord heeft zijn verhaal. Veertien miljoen moorden zijn veertien miljoen verhalen.

Maar alleen al voor het opschrijven van de namen van de slachtoffers zijn honderd boeken van de omvang van dat van Snyder nodig. Een boek over deze massamoord is aangrijpend, maar het kan slechts een schim laten zien van het verschrikkelijke lijden achter deze getallen.

Hans Pols is
redacteur van Kleio.

Hitler en Stalin hebben tussen 1933 en 1945 in het gebied dat grofweg het zuidoosten van het huidige Polen, de Baltische staten, Wit-Rusland en Oekraïne omvat, veertien miljoen mensen laten vermoorden. De doden waren geen burgerslachtoffers van oorlogshandelingen en ook geen gesneuvelde militairen. Ze werden opzettelijk omgebracht voor een politiek of ideologisch doel. Buiten beschouwing blijven dus ook de mensen die vermoord zijn tijdens de Russische Revolutie en

munistische partij mocht nu niet verslappen en moest doorzetten met de klassenstrijd. En inderdaad, niet alleen werden de koelakken 'als klasse geliquideerd', ze werden ook als mensen uitgeroeid.

Met de vestiging van 'het socialisme in één land', midden jaren dertig, leek de binnenlandse positie van Stalin onbedreigd. Maar aan de randen van de Sovjet-Unie pakten zich dreigende wolken samen. Japan en Duitsland hadden het anti-Kominternpact gesloten en Polen had een niet-aanvalsverdrag met dat laatste land getekend. Stalin riep antifascistische partijen in het buitenland op om samen te werken in volksfronten en vroeg zich ondertussen af welke bewoners van de Sovjet-Unie bij een eventuele buitenlandse inval bereid zouden zijn de aanvallers bij te staan. Dat waren volgens hem de koelakken in de kampen in Siberië, die uiteraard graag de Japanners zouden willen helpen het socialisme te vernietigen, en de Polen in de westelijke Sovjetrepublieken. Zij kregen vrijwel allemaal een nekschot. Ook de uit Duitsland gevluchte communisten ontkwamen niet aan Stalins achterdocht. Snyder merkt cynisch op dat Duitse communisten meer overlevingskansen hadden als ze achterbleven in het Derde Rijk dan als ze hun toevlucht zochten in het Sovjetarbeidersparadijs.

Lebensraum

Toen Stalin zich in het voorjaar van 1939 realiseerde dat de Volksfrontpolitiek mislukt was, maakte hij een gebaar naar Hitler. Hij verving zijn Joodse volkscommissaris voor buitenlandse zaken door de Rus Molotov. De Führer reageerde op deze openingszet. De Polen hadden geweigerd toe te treden tot het verbond tegen de Sovjet-Unie, dus moest hij maar met Stalin een verbond sluiten tegen Polen. Als gevolg van het Ribbentrop-Molotov Pact verdeelden Duitsland en de Sovjet-Unie Midden-Europa onder elkaar. Om vervolgens, ieder vanuit de eigen politieke en ideologische motieven, honderdduizenden mensen te doden en te deporteren. Toch was dit allemaal nog maar kinderspel bij wat de bloedlanden vanaf juni 1941 moesten ondergaan. De nazi's waren oorspronkelijk van plan geweest na de verwachte bliksemoverwinning op de Sovjet-Unie al het beschikbare voedsel in de veroverde gebieden te roven. Dertig miljoen inwoners zouden daardoor in de daarop volgende winter de hongerdood moeten sterven. Degenen die dat zouden overleven moesten gedood of gedeporteerd worden tijdens de kolonisatie door Duitse boeren. Leefruimte voor Duitsers kon alleen gecreëerd worden op de sterfplek van *Untermenschen*. De nieuw

'Lieve mama! We konden niet ontsnappen...'

de daaropvolgende burgeroorlog. Snyder noemt de gebieden waar de moorden hebben plaatsvonden de bloedlanden.

Klassenvijanden

De collectivisatie van de landbouw tijdens het eerste vijfjarenplan leidde tot enorme hongersnood in de Oekraïne. De geluiden over de ramp die zich onder de boerenbevolking op het platteland voltrok, bereikten het Kremlin zeker. Maar daar werden de signalen juist als hoopgevend geïnterpreteerd: de klassenvijand was op sterven na dood en in zijn wanhoop bereid tot het uiterste te gaan door een hongersnood te organiseren. De com-

veroverde gebieden zouden ook de plaats voor de *Endlösung* moeten zijn voor de Joden die daar al woonden en zij die daar uit de andere onderworpen delen van Europa naar toe gedeporteerd moesten worden.

Dit gruwelijke plan is door het uitblijven van de Sovjetnederlaag maar gedeeltelijk uitgevoerd. In feite is het de nazi's alleen gelukt de Joden van Europa grotendeels te vermoorden. Het merendeel van de Europese Joden woonde in de bloedlanden, van hen is 90 procent omgekomen. De meesten zijn doodgeschoten, een minderheid vergast.

Het *Hongerplan* kon alleen uitgevoerd worden in de gebieden die onder Duits gezag vielen. Miljoenen Sovjetburgers zijn door de Duitsers - ook door de Wehrmacht - in koelen bloede omgebracht. Maar de realiteit van de oorlog dwong de Duitsers in toenemende mate gevangenen zich als dwangarbeiders dood te laten werken, in plaats van ze eenvoudig dood te schieten of ze te laten verhongeren. Ondertussen moedigden de Sovjets de partizanenstrijd aan waarbij de Duitsers als reactie honderdduizenden executeerden.

Kille cijfers

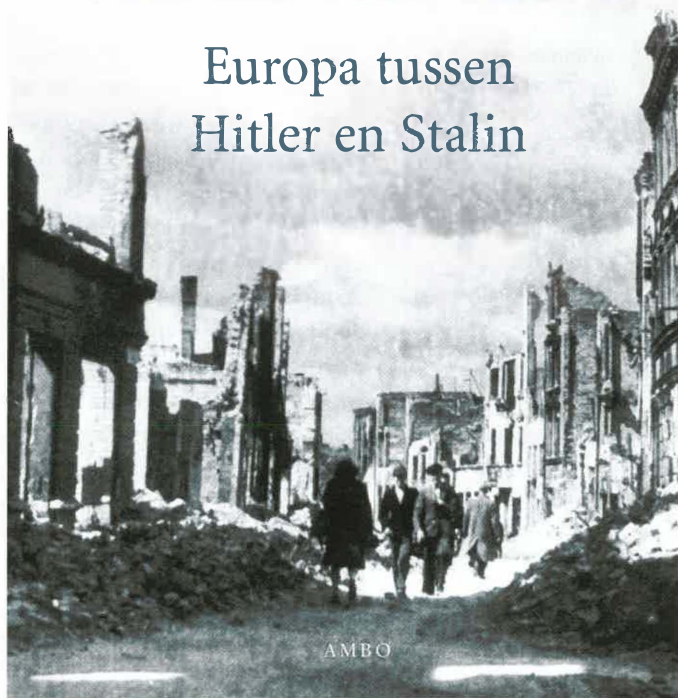
Veertien miljoen burgers en militairen die vermoord zijn of die men moedwillig heeft laten verhongeren of zonder verzorging laten sterven. Mannen, vrouwen en kinderen. 3,3 Miljoen boeren in de Oekraïne die de hongerdood stierven tijdens de collectivisatie, driehonderdduizend Poolse en Oekraïense Sovjetburgers die doodgeschoten zijn tijdens de Grote Terreur, tweehonderdduizend Polen doodgeschoten door de Duitsers en Russen in de periode van de gezamenlijke bezetting, 4,2 miljoen Sovjetburgers die tijdens de oorlog zijn uitgehongerd door de Duitsers,

5,4 miljoen Joden doodgeschoten of vergast door de Duitsers en tenslotte zevenhonderdduizend Poolse en Sovjetburgers (vooral Wit-Russen) gedood bij vergeldingsacties. In feite zijn in de bloedlanden nog veel meer mensen omgekomen: gesneuvelde militairen, burgers die slachtoffer werden van het oorlogsgeweld, personen die stierven door gebrek aan voedsel en medische zorg. Toen de oorlog uitbrak bevonden zich ongeveer vier miljoen Sovjetburgers in de kampen van de Goelag, tijdens de oorlog zijn daar nog zo'n tweeënhalf miljoen bijgekomen. Alleen al tussen 1941 en 1943 zijn daar vijfhonderdduizend gevangenen omgekomen. Na de oorlog verdwenen opnieuw honderdduizenden in de kampen. De meesten van hen kwamen uit de bloedlanden. En toch heeft dat gegoochel met cijfers ook iets onwerkelijks. Alsof ieder individueel geval al niet vreselijk genoeg is. Slechts een enkele vermoorde krijgt een naam en een eigen verhaal. Maar die zijn zo huiveringwekkend dat ze het beeld van wat er aan verschrikkelijks is gebeurd alleen maar onvoorstelbaarder maken. Het zijn de verhalen uit het getto van Warschau, van de enkele overlevende van Babi Jar, van de stervende boerin uit de Oekraïne die tegen haar hongerende kinderen zegt dat ze haar moeten opeten als ze overleden is, van het Joodse meisje dat in de gaswagen in Minsk moet stappen en smeekt niet geslagen te worden. Ze kan zelf wel haar dood tegemoet stappen. Het afscheidsbriefje van een dochter achter gebleven in de synagoge waar ze doodgeschoten zou worden: 'Lieve mama! We konden niet ontsnappen...' De laatste aantekening in zijn dagboek van een Poolse officier die door de Russen bij Katyn werd vermoord: 'Ze vroegen naar mijn trouwring die ik ...'

Timothy Snyder

BLOED LANDEN

Europa tussen
Hitler en Stalin



Waarom

Uiteraard schreeuwen deze verschrikkelijke feiten om de vraag naar het waarom. In zijn poging daarop een antwoord te geven neemt Snyder stelling tegen Hannah Arendts concept van 'de overbodige mens' die in de moderne massamaatschappij zijn menselijk heeft verloren. Erg bevredigend is zijn antwoord niet. Want het waren toch de totalitaire staten die met hun onfeilbare geloof in de ideale samenleving, bij de nazi's het geloof in de volksgemeenschap en bij de communisten in de klassenloze maatschappij, daders én slachtoffers deze veertien miljoen onmenselijke offers lieten brengen? ■

Timothy Snyder,
Bloedlanden.
Europa tussen
Hitler en Stalin
(Ambo:
Amsterdam 2011),
639 blz., € 29,95.